

Prezența și circulația Noului Testament de la Bălgrad în județul Mureș

ELENA MIHU
Târgu-Mureș

„Noul Testament de la 1648 și Biblia de la 1688,
sunt ușile prin care s-a învrednicit poporul român
a intra în câmpul ceresc al dumnezeieștilor învățători,
care în mijlocul vijeliilor și valurilor lumii rămân neclintite
și adevărate din veac.”

Andrei Șaguna

Abstract

The Existence and the Circulation of the New Testament from Bălgrad in Mureș County

The New Testament was published in 1648 in Alba Iulia by Simion Ștefan. Several copies circulated and were used in Transylvania, in our small wooden churches. Among these, there are 11 existent copies and another 15 copies which are documentary attested. The copies that could be found are deteriorated because of their frequent use and because of their long journeys from one master to another. Yet, it is lucky we still have them to tell about their stories, about their journey and to witness the material effort, seldom significant, that was made for their acquisition

Keywords: *book circulation, New Testament, Bălgrad, Mureș County, bookmark.*

Am o carte - scria popa Vasile Mașca din Beiu:¹ „Noul Testament, cu străduința dimpreună și cu toată cheltuiala mării sale George Rakoci craiul Ardealului.” În cartea aceasta, pe paginile de la *Deiana* (Faptele) *apostolilor* în partea de jos este câte un șir scris cu cirile, pe care le reproducem aci cu litere. Așa își începea preotul comunicarea trimisă în

¹ Vasile Mașca, *Din bătrâni. Povestea unei cărți spusă de ea însăși*, în *Răvașul*, 1907, nr. 14, p. 241-243.

1907 revistei *Răvașul*, dându-i un titlu sugestiv: *Din bătrâni. Povestea unei cărți spusă de ea însăși*. Descrie peripețiile prin care a trecut *Noul Testament* de la Chimitelnic în anul 1681, „în zilele mării sale craiului George Apafi.”

În cele de mai jos, încercăm să aducem în fața iubitorilor de carte veche românească „povestea” celor 11 exemplare existente și ale celor 15 atestate documentar, ce au fost „*podoaba vie a altarului*” bisericuțelor noastre de lemn.

Noul Testament tipărit la Alba Iulia în 1648 de mitropolitul Simion Ștefan și *Cazania lui Varlaam* de la Iași, 1643 - pe care popa Ioan Popovici din Subpădure, după 200 de ani, o numea „*Căzania cei bătrână*” - au fost timp de secole nedespărțite, stând alături în bisericile de la Sângiorgiu de Câmpie, Oroiu, Cornești, Petrilaca, Subpădure. Și la mănăstirea Deda, împreună cu alte 26 de cărți de cult, pe care le găsim consemnate pe la anul 1757.²

Din exemplarele existente, un număr de 6 au fost identificate la parohiile din județul Mureș de către Oficiul de Patrimoniu Cultural Național Mureș în perioada 1975-1980: Boiu, Laslău Mare, Nadășa, Poienița, Sângiorgiu de Câmpie, Ulieș, Oroiu (achiziționat de Muzeul Județean Mureș). Ultimele 3 au dispărut după 1989.

Aceste „*neobosite păsări călătoare*” - cum le numea preotul Gh. Bunescu din Luieriu - din cauza drumurilor lungi, a folosirii lor, trecând dintr-un sat în altul, dintr-o mână în alta, au rămas fără foaia de titlu, fără cele două prefețe și fără multe file lipsă, care au dus cu ele însemnări valoroase, făcute de preoții și diecii satelor. Dar din fericire multe au mai rămas să ne „povestească” celor de astăzi despre drumul cărții, despre efortul material făcut de multe ori de întregul sat pentru a le putea cumpăra în vremuri de grea restriște:

² Ioana Cristache Panait, *Circulația cărților bisericești tipărite la Vâlcea și alte centre tipografice*, în *Mitropolia Ortodoxă*, 1977, nr. 10-12, p. 743-744. Pe filele *Psaltirei*, București, 1748, în colecțiile B.A.R. București.

Noul Testament de la Cuștelnic³ trecea de două ori Carpații, încolo în Țara Românească, și înoace în Ardeal „...în zilele mării sale lui Mihai Racoviț voivoda în domnia al treilea <an> când îmbla veletul 7231 <1723>, miș[i]ța feurar, 14 dni <ziua>,” când era în satul Găgești-Vrancea, pe când se însura Ștefan, fiul lui Alexandru Circă din Găgești, cu Ioana, fata preotului Ion Lupea, și după un an apărea și un prunc, pe nume Vartolomei. Cartea revine în Ardeal, în satul Lisa, donată fiind bisericii satului în anul 1730, de Gligorie Beldii „împreună cu fămeia Anicuța,” pentru feciorii, nepoții, strănepoții lor, ca preotul „să ne pomenească la sfântul jertfelnic,” fiind de față ca martori Chiriac Folea din Tăuni, Pașa Marton și „eu Dragomir C[onstantin] diaconul, și eu Lepădat dascălul și alți mulți, cari nu s-au sămnat aicea.” Și cine „să va scula să o fure,” scria „mnogo gresnic” popa Mihail din Lisa „să hie blăstămat de Domnul H[risto]s și de Maica Precistă, și de 300 și optsprezece oteți di Nichia, sfînții îngeri să-l gonească, și sfântul bram să-l părăscă.” În anul 1822 era proprietatea lui Socaci Ioanes din Lechința, pe Câmpie, de unde pleacă pe valea Târnavei Mici, la biserica din Cuștelnic, unde va sta până în 1922, când popa Gheorghe Oprean o va da spre păstrare Mitropoliei Ortodoxe din Sibiu.

Noul Testament de la Poienița⁴ nu trece munții, dar drumul său în Transilvania este foarte lung. În 1713 era cumpărat cu 22 florinți de „popa Gheorghe din Cacova, ca să fie pomeană lui Gheorghe Todor.” Nu știm în ce an era plătit cu 25 florini de „diacul din Someșul Rece” și nici când ajunge „în mâna popii Oros(?)” din satul Poșta, Varmegia Dobăcii, care consemnează emoționanta însemnare despre foametea cauzată de nesfârșitele războaie napoleoniene, la care s-au mai adăugat și cei 3 ani de secetă, care au cules mii de victime omenești: „1816 în luna lu aprilie au fost: opt grâu, 8 zloți de cucuruzi, 5 și 6 și 2 cupa de vin, 1 zlot fruntul (puntul-1/2 kg) de slănină, și a mâncat oamenii pită de coce de ghindă. Și întru acest anu au pus Îm[păratul] nostru pace cu toți cra[i]i cei protivnici.”

³ Doina Braicu, Victor Bunea, *Cartea veche românească din secolele XVI-XVII în colecțiile Arhiepiscopiei Sibiului*, Sibiu, Editura Centrului Mitropolitan, 1980.

⁴ Proprietatea parohiei ortodoxe din Poienița (păstrată la spațiul de concentrare).

Ani în care prețul cerealelor a crescut, vitele mureau din lipsă de nutrețuri și românii fugeau în principate - cum ne spune și însemnarea popii Aron din Urisiu de Jos⁵ pe filele *Penticostarului*, Blaj, 1768, una din cele 17 cărți lăsate fiilor săi „osăbite de a bisericii,” între care era menționat și un „Tistament.”⁶

Temându-se de ridicarea poporului în aceste vremuri tulburi, guvernul austriac tipărește în limba română rugăciuni, pentru a fi citite de preoți în biserică - *Cuvânt păstoresc despre împotrivnica starea și întocmirea vremilor de acum*, tipărită la Blaj, februarie 1816 și *Rugăciune în vreme de foamete și război*, 1805.

Aceste greutăți îl vor determina pe popa Oros să-și vândă cartea, care va ajunge pe valea Târnavei Mari, cumpărată de preotul Teodor Popovici din Copșa Mică, care, presupunem noi, o dă ca „zestre” fiicei sale Ioana, în anul 1819, când se căsătorește cu dascălul din Maerii Mediașului, Teodor Borza, un iubitor de carte, cerându-i în schimb acestuia să-i pomenească pururea numele în biserică, precum menționează însemnarea-testament „*Această carte ce să cheamă testamentu nou, mi-au dat părintele soțul[ui] mieu să fie pomană, și oricine va ceti, să-i pomenească numele, Teodor. Mediaș, 3 iunie 1819. Teodor Borza, dascăl n[ormalicesc]. Maerii Mediașului.*”

Importante date despre dascălul Borza și familia sa numeroasă, alcătuită din 9 copii, ne dă fiul acestuia, Teodor, în memoriile sale *Amintiri din trecutul meu*⁷ și *Amintiri din anul 1848*⁸ - „*Sunt născut în Mediaș, tatăl meu era dascăl unit, avea leafă de 50 florini m.c. din fondul religionar de la Blaj. Așa cânta de frumos de părea, că să-l tot ascuți. Mama*

⁵ *Penticostar* (Blaj, 1768) proprietatea bisericii ortodoxe Urisiu de Jos; Elena Mișu, *Cartea veche românească pe valea Beicii*, în *Marisia*, XXIII-XXIV, 1994, p. 365-390.

⁶ *Ibidem*.

⁷ În vol. Gelu Neamțu, Vasile Tutula, *Aspecte militare și pagini memorialistice despre revoluția și războiul civil din Transilvania 1848-1849*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2008, p. 6-15.

⁸ A.N.D.J. Cluj-Napoca, *Fond Colectia „Anul 1848,”* dos. 178; publicat în vol. Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *Revoluția de la 1848 din Transilvania în memorialistică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 511-515.

mea Ioana, era fata popii din Coșșa Mică, Teodor Popovici: era muiere bună, Dumnezeu să o ierte, că de la ea am învățat prima podobie de la glasul întâielea „Prea lăudaților mucenici.” Amândoi părinții mei, erau binecuvântați de Dumnezeu. Tot cam la doi ani, aveau o nouă bucurie la casă, până când ne-am pomenit cu 9 bucurii, adică 9 copii toți sănătoși ca mărunul, ceea ce în adevăr corespundea cu zisa unui popă săsesc: „Ein jedes gesunde Kind ist eine Gottesgabe.” (Fiecare copil sănătos, este un dar de la Dumnezeu).

Dar în casa dascălului unit din Mediaș nu găsim numai copii, ci și cărți de mare valoare. Din cercetările făcute în Italia de regretatul cercetător clujean Titus Furdui,⁹ aflăm că la Roma, în Biblioteca Vaticanului, sub cota „R. G. Oriente IV 909,” se află un exemplar - unicul - din ediția princeps a *Istoriei pentru începutul românilor în Dachia* a lui Petru Maior. Exemplarul este coligat cu o altă tipăritură a lui Petru Maior *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*, imprimată în 1809, de asemenea la Buda. Pe prima față a primei foi de gardă a coligatului se află o însemnare cu litere chirilice, în care citim că în anul 1849 „a răposat adormitul Teodor Borza.” Însemnarea este semnalată de „Achim Luca, ginerele dânsului.”

După moartea dascălului Teodor Borza, probabil se împarte averea între cei 9 copii ai săi: cărțile lui Petru Maior - „*Istoria, Buda, 1812*” și „*Propovedaniile, Buda, 1809,*” revin ginereului, de la care le va cumpăra Ștefan Moldovan,¹⁰ protopopul greco-catolic al Mediașului, viitorul vicar al Hațegului și nu știm cum ajung în fondurile Bibliotecii Vaticanului de la Roma.

⁹ Titus Furdui, *Câteva considerațiuni istoriografice privind un exemplar din „Istoria pentru începutul românilor în Dachia” a lui Petru Maior, ediția princeps, aflat în Biblioteca Vaticanului, în Biblioteca și cercetarea*, X, Cluj-Napoca, 1986, p. 304-312.

¹⁰ În calitatea sa de vice-administrator al Legiunii Cetății de Baltă în 1848-1849, va reuși să salveze documentele inedite privind desfășurarea revoluției pe aceste meleaguri ale Transilvaniei și să le publice în *Transilvania*, 1875, 1876; vezi Ștefan Moldovan, *Extras din ziarul vieții mele de la 15 martie 1848 până la 18 ianuarie 1849*, în vol. Nicolae Bocșan, Valeriu Leu, *op. cit.* p. 309-363; Titus Furdui, *op. cit.*, p. 305-306.

Despre moartea dascălului din Mediaș, în vara anului 1849, ne va spune și fiul său, tânărul Teodor Borza, veste tristă primită de la niște sași din Mediaș, pe drumul întoarcerii sale din Țara Românească. Întrebându-i ce s-a mai întâmplat în lunile cât a fost plecat în refugiu (ocrotit fiind de Timotei Cipariu), aceștia i-au răspuns „că foarte rău, că mor grozav de mulți de holeră: Pe Tatăl Dumitale l-au îngropat ieri.”

Noul Testament care a ajuns pe Valea Nirajului, îndrăznim să afirmăm că i-a revenit fiului, celui care i-a moștenit numele tatălui. Ca un vrednic slujitor al altarului, în cei 60 de ani va fi nevoit să treacă prin multe localități, cum ne spune chiar el: „De atunci mult a trecut și eu popă m-am făcut, dar. Nu am avut parte în decurs de aproape 60 de ani, să fiu în vreo parohie mai proventoasă ci tot în atari unde am fost necesitat, în înțelesul sfintei scripturi, întru sudoarea feței lucrând la glie ca cel mai de rând țaran.”¹¹ Poate greutățile vieții l-au adus și pe „valea plângerii românești” la Poienița.

Pentru *Noul Testament* și *Antologhionul*¹² de la Valea Largă se făcea „săbor de judecată,” fiind implicate două părți: satul și biserica pe de o parte și popa Pintilie pe de altă parte, precum ne spune însemnarea făcută în anul 1763, pe filele ultimei cărți:¹³

„Să se știe, în anul 1763 iunie 25 de zile au fost săbor în satu, în Țicudiu de toată eparhia. Poftind această sfântă carte, carte care să cheamă Mineiu și altă sfântă carte, carte care să cheamă Testament, cum că ar fi a satului și a besericii, [și] nu a preotului popii Pintilie și a pruncilor lui. Iară preotul numit Pintilie, zisă: că neamului, un unchiu al său, nu bisericii, nice satului, ce duinsă-i. Și la ceasul morții le-au lăsat popii Pintilie. De care, de care pohti s[ântu] săbor cu judecata, să arate amândouă părțile: satul și preotul, cu mărturii credincioasă, cu[m] s-au cumpărat și cui s-au teștecuit, aceste cărți. Dirept aceea, satul nu putu arăta cu mărturii, - iară preotul arată prin preoți credincioși, cum i s-au dat de acel răpăusat de unchiu său, popa Macaveiu. De care săborului îi pl[ă]cu și cu judecată, [să] nu le înstrăineze de la mâna

¹¹ Gelu Neamțu, Vasile Tutulea, *op. cit.*, p. 15.

¹² Proprietatea parohiei ortodoxe din Valea Largă; *Elena Mihu, Muzeul bisericesc din Sărmaș: Cartea veche românească - arma românilor ardeleni*, în *Libraria*, nr. 1, 2002, p. 125-134.

¹³ Pe filele 194^v-207.

preotului popa Pintilie, ce ale lui să fie, de acum și până în veac. Iară cine ar înstrăina aceste sfinte cărți de la mâna popii Pintilie di Ticud, cu altă judecată, să fie supt legătura și blăstămul s[fântului] săbor de la Nichia și afurisania acelor părinți sfinți 318.

Care să întărește acest lucru, sau așăzământ a săborului mic, în anul și luna scris prin noi: protopop Petru Dăianul a eparhii Kiejii [Gheja] m.p., și eu popa Șamu din Sânger juratul eparhii m[anu] prop[ria].”

Handwritten manuscript snippet 1, showing Cyrillic script with a red initial 'M'.

Handwritten manuscript snippet 2, showing Cyrillic script with a red initial 'C'.

Handwritten manuscript snippet 3, showing Cyrillic script with a red initial 'C'.

Handwritten manuscript snippet 4, showing Cyrillic script with a red initial 'D'.

Handwritten manuscript snippet 5, showing Cyrillic script with a red initial 'D'.

Handwritten manuscript snippet 6, showing Cyrillic script with a red initial 'D'.

Handwritten manuscript snippet 7, showing Cyrillic script with a red initial 'D'.

Handwritten manuscript snippet 8, showing Cyrillic script with a red initial 'D'.

Handwritten manuscript snippet 9, showing Cyrillic script with a red initial 'D'.

Handwritten manuscript snippet 10, showing Cyrillic script with a red initial 'D'.

аѣта нѣдѣ; урре пѣвѣ аѣтѣ (и пѣвѣ пѣвѣ урѣта

нѣ пѣвѣтѣ нѣдѣ гмѣтѣ аѣтѣ, пѣвѣ гмѣтѣ нѣдѣ гмѣтѣ

нѣ пѣвѣ гмѣтѣ. урѣ аѣтѣ рѣ пѣвѣтѣ урѣ гмѣтѣ

аѣта нѣдѣтѣ рѣ нѣдѣтѣ аѣтѣтѣ гмѣтѣтѣ нѣдѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

нѣдѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ гмѣтѣтѣтѣтѣ

Nu știm care a fost drumul *Noului Testament* de la Valea Largă, când a plecat din sat și unde a ajuns.

Noul Testament de la Chimitelnic poartă pe filele sale, povestea cărții, scrisă de popa Lupul la anul 1681, în vremea „craiului Apafi Mihai” - restituită de popa Vasile Mașca din Beiu¹⁴ - care ne fascinează și astăzi prin ineditul întâmplărilor, dar și prin limba literară folosită:

„Aceasta facem știrea tuturor pravoslavnicilor creștini, de rândul acești cărți anume Testamentul Nou: cum au cumpărat Petrișor Ștefan din Chimitelnic, de subt beserică și o au dat bisericii din sat, ca să-i fie lui și părinților lui pomană, după acea aducând milostivul Dumnezeu pre părintele popa Lupul, aci în sat de au fost popă satului, iară acel om anume Petrișor Ștefan, ce au cumpărat ceasta carte, o au dat cu mâna lui în mâna popei Lupului, aici în Chimitelnic, și au zis așa: Popo Lupule, ia iasta carte în mânule tale, că o dau să fie bisericii, și să-i porți de grije în zilele tale. Iară eu popa Lupul am luat cartea, i-am purtat de grije, și de la mene nu s-au streinat. După [a]cea, tâmplându-se moartea lui Petrișor Ștefan, și lui și muierei lui, rămasu-i-au un fecior, anume, Ion, purtând grije casei și a tot ce a rămas de tată-său, până s-au mâncat și s-au cheltuit tot, și au rămas la sărăcie.

Văzându-se lipsit, și flămânzând, n-au știut de ce se va apuca, fără numai au știut aceasta carte cumpărată de tată-său Petrișor Ștefan. Iar Ion ficiorul lui Petrișor Ștefan știind că-i cumpărată de tată-său, el văzând că-i volnic și cu aceasta carte, pomana tatâne-său, s-au sculat și s-au dus la Chiorean Lupul și la fâmeia lui de aicea din sat, din Chimitelnic și au cerut pre asta carte bani și bucate, să-și prinză foamea. Iară eu popa Lupul văzând c-au mers la Lupul Chioreanul și la fâmeia lui să-i vânză cartea, eu am mers și am zis: Lupule nu lua aceasta carte, că nu ești slobod s-o cumperi, nici el să o

¹⁴ Vasile Mașca, *op. cit.*, p. 242; Elena Mișu, *op. cit.*

vânză, că-i dată de tată-său la biserică pomană. Iară eu popa Lupul, dac-am văzut că Ion, ficiorul lui Petrișor Ștefan face cartea de vânzare, am mers la Ion și foarte l-am certat cu cuvintele, și l-am preaobrazuit și l-am predicăluit și la biserică înaintea a tot satul Chimitelnicul, [zicându-i, că]: cel[ui]a ce-și vinde pomana părinților de la biserică, ce i se cade? - și l-am făcut de toată rușinea. Și i-am frăține-său lui Pătrașcu, să nu lase cartea să vânză, ce să-i dea ceva și să o lase iară besericii. Iară Pătrașcu au zis, că el nu va da nimica, nici se va amesteca în acel lucru. Și sătenilor încă le-am zis tuturor în biserică, să nu-l lase să o vânză, și să-l certe cu cuvântul. Sătenii au zis: dară noi ce putem, sau ce treabă avem cu acest lucru, măcar i-am și zice, nu ne va asculta.

Iară Ion văzându-se slobod, de nici o carte nu are nici o opreliște, nici de mine n-au ascultat, ce s-au sculat văzând că Lupul Chioreanul s-au oprit și nu va să o cumpere, s-au dus într-alt sat pe la oameni și pe la popi să o vânză într-ascuns fără știrea popii și a sătenilor, iară eu popa Lupul de aici din sat din Chimitelnic, înțelegând de la popi dintr-alte sate, că se va meșteșugul și o a fura, ș-o va vinde, eu m-am dus la Lupul Chioreanul și la fămeia lui, și am zis: Lupule, văz că acel om, anume Ion, va apuca cea carte cu vre un meșteșug, au de la noi, au de la biserică și o va vinde, că iată am înțeles de la popi, că îmblă să o vânză macar cui, ce iată te îndemn să o cumperi precum te vei putea togmi, decât să se înstreine undeva, (câteva cuvinte nedescifrabile) și le-am zis să nu lase să o vânză, ce acum tu o ia, că te sloboz. Iară Lupul, văzând că are ficior știut, trăgând nădejde de popie, el o au cumpărat cum s-au putut togmi, - iară togmeala le-a fost, preț de 22 florinți, și i-au mai dat și bucate în prețul banilor, bani gata 5 florinți și 42 bani, iară pentru ceialalți bani, i-au dat 4 merțe de fiină de grâu și 4 merțe de grâu măcinat, merța câte șeptzeci și cinci de bani, și i-au dat un porc, drept 1 florint și 20 bani, și i-au dat o păreche de ciubote muerești drept 60 de bani, și i-au dat 2 merțe grâu de sămânță și grâul se vindea atuncea câte un florin merța. Iară Petrișor Ion au dat aceasta carte Lupului, pintru ca să n-aibă putere nime, nime, nici Ion, nici muerea lui, nici ficiorului, nici fetele lui, nici frații lui, nici nepoții lui, nici din neamul lui nime, c-așe ne-au fost togmeala, pentru acea o am luat, ca să n-aibă putere a o întoarce, căci când o am cumpărat, mare lipsă era de bucate și flămânzie, și betegi era toți. Pre acest lucru, sunt eu popa Lupul și cu tot satul mărturie, anume Chemetelnicul, precum scrie mai sus, de aceasta scriem ca să se știe, și s-au vândut cartea aceasta în zilele Mării Sale craiului Apafi Mihai,

anii D-lui H[risto]s (ahpi ? <axni n.n. > 1681) în mai 7. Scris-am eu popa Lupul din Chimitelnic.” Comunicat: Beiu 25 martie 1907. Vasile Mașca paroch.

Astăzi exemplarul nu se mai află în arhiva parohiei satului Beiu.

Noul Testament (Alba Iulia, 1648) - Exemplare existente

Boiu. Exemplar incomplet, fără însemnări. Se păstrează la Parohia din localitate.

Laslău Mare.¹⁵ De-a lungul unui secol, conform însemnărilor, toți posesorii erau din Laslău Mare: Foaia de gardă - „*Aceasta carte iaste a lui Teodor Craina din Laslău Român. Anul lu[î] 1887.*” „*Moldovan Iuoan 1887. Avram Crain. Ioan Vaidacutean. Paulina Vaidacutean Laslău Mare, născută 1920.*”

Exemplar incomplet, legătura din secolul XX. Se păstrează în colecția particulară a lui Teodor Albu din Alba Iulia (fost preot în Laslău Mare).

Nadășa. Exemplar incomplet, legătura din secolul al XVII-lea. Proprietatea parohiei ortodoxe din localitate.

Oroi. Consemnează pe ea cantorii bisericii, Andrei Pop și Teodor Socol:

f. 64^v - „*Scris-am eu Teodor Socol anul 1907 XII/10.*”

f. 154 - „*Victor Socol 31 XI 1929.*”

f. 173 - „*Scris-am eu Teodor Socol din anul 1898.*”

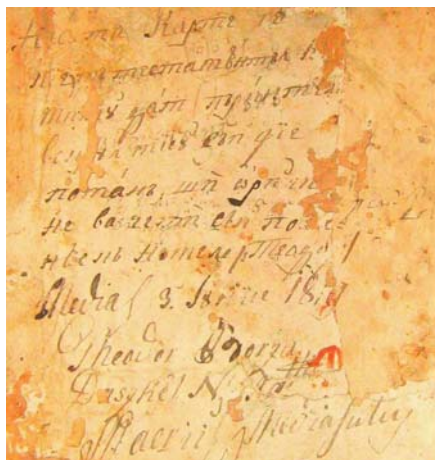
f. 176^v-177 - „*Teodor Socol născut în anul 1872 repausat în anul 1914 pe câmpul de luptă în Galiția.*”

f. 178 - „*Asta-i carte de suvenire de la Andrei Pop.*”

f. 177^v - „*Sfânta iaste biserica ta și minunată întru dreptate. Victor Socol. Oroiul de Câmpie.*”

f. 189 - „*Andrei Pop cantor din anul 1862 până în 1898.*”

¹⁵ Eva Mârza, Doina Dregheciu, *Cartea românească veche în județul Alba sec. XVI-XVII. Catalog*, Alba Iulia, s.n., 1989, p. 101.

Proprietatea Muzeul Județean Mureș, inv. 8652 (dispărut în 1996 din expoziția muzeului bisericesc din Sărmaș).

Poienița. Cartea a străbătut un drum lung în Transilvania:

f. 105 - „În 11 iunie 1713... pentru 22 de florinți, popa Gheorghe din Cacova să fie pomeană lui Gheorghe, Todor.”

f. 135-140 - „Această carte au cumpărat diacul din Someșu Rece feciorul ... direct 25 florinți...”

Coperta 1 - „Această carte ce să chiamă testamentul nou mi-au dat părintele soțul mieu să fie pomană și ori cine v-au ceti să-i pomenească nomele, Teodor. Mediaș, 3 iunie 1819. Theodor Borza, dascăl n[ormalicesc] Maerii Mediașului.”

Forzaț 1 - „...anul 1768.”

Coperta 2 - „Acest sfânt Testament au fost Pop Oros... din început până în sfârșit.”

„1816 în luna lu aprilie au fost o[pt] grâu, 8 zloți de cucuruzi, 5 și 6 și 2 cupa de vin, 1 zlot fountul¹⁶ de slănină, și a mâncat oamenii pită de coce din ghindă. Și întru acest anu au pus îm[păratul] nostru pace cu toți cra[i]i cei protivnici. Pop Oros. Poșta V[rmegia] Dobăcii.”

Exemplar incomplet, legătura din secolul al XVIII-lea. Proprietatea parohiei ortodoxe din localitate.

Sângiorgiu de Câmpie. Exemplar incomplet, legătura din secolul al XVIII-lea, fără însemnări. Proprietatea parohiei ortodoxe din localitate (dispărut după 1989).

Ulieș. Exemplar incomplet, legătura din secolul al XVIII-lea, fără însemnări. Proprietatea parohiei din localitate (dispărut după 1989).

¹⁶ ½ kg.

Târgu-Mureș. La Biblioteca Județeană - 3 exemplare.¹⁷ La Biblioteca „Teleki Bolyai” - 1 exemplar.¹⁸

Exemplare atestate documentar

Ațintiș. Identificată la inventarul din 1969.

Beica de Sus. O dona bisericii în anul 1699 popa „popă pribeag aici la Beica.” Se află la B.C.U Iași.

Chimitelnic. Pe filele cărții popa Lupu scria în 1681 „*Povestea cărții spusă de ea însăși.*” În 1907 se afla la Parohia Beiu.

Cuștelnic. A circulat în Țara Vrancei, la Găgești, se întoarce apoi în Ardeal, în satele Lisa și Tăuni, iar în 1822 ajunge pe Câmpie, la Lechința, fiind proprietatea lui Ioan Socaci. În 1922, preotul Gheorghe Oprea din Cuștelnic o predă Mitropoliei din Sibiu.

Hădăreni.¹⁹ Identificată la inventarul din 1969.

Milășel. În 1750 era luată zălog pentru „100 de bani de popa Grigorie din Milășel,” care o dă fratelui său, popa Ioan din Fărăgău. Se află la Episcopia Ortodoxă din Arad.

Orosia.²⁰ Identificată la inventarul din 1969.

Petrilaca.²¹ În 1865-1867 exista la parohie, fiind inclusă în lista cărților și periodicelor trimise Mitropoliei de la Blaj.

PREZENȚA ȘI CIRCULAȚIA NOULUI TESTAMENT DE LA BĂLGARAD în județul Mureș

¹⁷ Dimitrie Poptămaș, *Prezența și circulația vechilor tipărituri românești în zona Superioară a Văii Mureșului*, Târgu-Mureș, Editura Nico, 2008, p. 80-81.

¹⁸ *Ibidem*, p.80

¹⁹ Dimitrie Poptămaș, *op. cit.*, p. 81.

²⁰ *Ibidem*.

Subpădure.²² Fără însemnări. Se păstrează la Episcopia Ortodoxă Alba Iulia.

Vaidacuta.²³ Identificată la inventarul din 1969.

Valea Largă.²⁴ În 1763 se făcea în satul Valea Largă „săbor de judecată” pentru două cărți: *Noul Testament* (Alba Iulia, 1648) și *Antologhion* (Râmnic, 1736). Se judeca popa Pintilie, pe de o parte, și biserica și satul, pe de alta, în prezența protopopului Petru Dăianu al eparhiei Gheja și a juratului Popa Șamu din Sângeru de Câmpie.

ANEXA

²¹ Ioan Mircea, *Patrimoniul spiritual al parohiilor greco-catolice din Transilvania la sfârșitul păstoririi mitropolitului Alexandru Sterca Șuluțiu*, în *Sargetia*, XXX, 2001-2002, p. 803.

²² Eva Mârza, Doina Dregheciu, *op. cit.*, p. 109.

²³ Dimitrie Poptămaș, *op. cit.*, p. 81.

²⁴ Conform însemnării din 1763.